

SJEĆANJE NA HUMANISTA I PRIJATELJA *

Tužni skupe, dragi Splićani, gospođe i gospodo,

Može nam se pričiniti da je ovo poslijepodne i ovaj dan i sve oko nas: nebo, more, zemlja i brda isto kao i jučer, dobro poznato u ovom našem mediteranskom, dalmatinskom, kasnom zimskom i ranom proljetnom ugođaju. Sve je zaista naizgled obično i jednostavno. Pa ipak nije tako. I ovaj nas put oko vara, pruža nam površni dojam sasvim drukčije stvarnosti. Oni koji znaju zašto smo se danas ovdje okupili, isto tako dobro znaju da ovdje danas ništa nije obično, jednostavno i ništa nije poznato. Sve što se danas ovdje događa i ono što danas doživljavaju Split i cijela Hrvatska sasvim je iznimno, to je nešto što se događa veoma rijetko: napustio nas je neobičan čovjek, odlazi duh koji je živio izvan uobičajenih kategorija. Tužan je danas grad Split i njegovi građani, tužna je domovina Hrvatska, tužna je hrvatska kultura i književnost, tužna je i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u ime koje zborim danas ovdje pred vama, pored čovjeka što odlazi. Govorim to u tužnim trenucima rastanka i znajući da su vrednote koje je Živko Jeličić posjedovao i očitovao daleko iznad svih formalnih kategorija, u dubini i korijenu i u samoj biti onih književno-znanstvenih relacija i kvaliteta što književni i znanstveni život i stvarnost hrane, opravdavaju i osmišljaju.

Oni koji su Živka Jeličića dobro poznavali znaju veoma dobro koje su bile razine i koji su bili korijeni na kojima je taj čovjek izrastao i dizao se i koje su bile grane stabla njegova trajanja i djelovanja, a koje su ga iskazivale i svijetu ukazivale. Korijeni i grane sigurne i čvrste i apsolutno određene egzistencije Živka Jeličića bile su one koje su inače u povijesti zapadnoeuropsko-mediteranskog kruga u kojemu trajemo, dobro poznate, a koje su se kristalizirale i u svojoj naravi i punini očitovale u vremenima humanizma kao pokreta, ali u prvom redu humanizma kao programa djelovanja, kao koncepta i principa u odnosu prema životu i ljudima. U tom pogledu moglo bi se točno i jednostavno reći: imali smo u svojoj sredini književnika i uglednog kulturno-književnog djelatnika koji je

* Riječ nad otvorenim grobom Živka Jeličića u Splitu, na groblju Lovrinac, 27. veljače 1995.

cijeli svoj život proveo u pisanju i zajedno s tim u borbi za ostvarenje velikih ideala humanizma.

Iskazana ovdje ta istina mogla bi biti dovoljna, ali kao i mnoge druge riječi-ma oblikovane istine tijekom stoljeća i vremena traže i uvijek iznova u vremeni-ma koja nailaze pronalaze nove izvore i oblike vlastite istine. Zato utvrditi da je punih trideset godina bio uglednim književnim članom najveće hrvatske književno znanstvene institucije bila bi samo formalna kružnica jedne cjeline, cjeline svijeta duha i vrline, svijeta humanitatis et virtutis. S obzirom na tu cjelinu teško je naći primjer koji bi u pogledu humanističkog djelovanja bio u onoj sferi u kojoj je uzorkom i uzorom bio splitski i hrvatski humanist Živko Jeličić.

Na tom svom putu dosljedno je slijedio dvije dobro poznate staze svijeta o kojemu je riječ: književnog djelovanja i rada na društvenoj afirmaciji književnog, znanstvenog i općenito kulturnog života. Dakako, i jedan i drugi put, da bi humanistički koncept bio čist i funkcionalan, a on je u slučaju Živka Jeličića to bio u potpunosti, pretpostavlja i svestrano čistu osobnu razinu nastupa. Ugledati te tri sasvim osobite razine ili relacije – književnu, kulturno-prosvjetnu i osobnu – znači ugledati egzistenciju jednog splitskog i hrvatskog književnika i čovjeka u njezinu totalitetu.

Književna djela, kulturno djelovanje i osobna etička kvaliteta bili su i ostaju u osobi, u djelu i djelovanju Živka Jeličića njegova duboka duhovna intimnost i stvarni impuls humanističkog ostvarenja. Iz te ponesene društveno-djelotvorne okrenutosti prema snazi riječi proizlazila je i Jeličićeva okrenutost prema prošlosti, preokupacija sadašnjošću i zabrinutost za budućnost. Ova humanistička, načelna i praktična vertikala hrvatskoga kulturnog trajanja koju je Živko Jeličić tako jasno i plodonosno uočio i skretao prema novim putovima ostvarenja bila je motiv, pokretač i agens njegove uporne, duge, nepokolebljive, zapravo stalne borbe za ideal humanizma kojim je bio obasjan i koji ga je vodio. To svjetlo, ta pozitivna nada, dapače sigurnost u djelotvornost kulturnog čina bili su mu životna opsesija. Instinktivno vođen i određen vlastitom etičkom čistoćom, siguran u moć vizije koju je imao, redovito nije postavljao pitanje o mogućnostima. Zapravo, zapreke kao da su bile tu zato da ih se svlada. Bregove i provalije nije zamjećivao, nije ih uvažavao, a nije ih se ni bojao.

Nije zato čudno da je jedan život prošao kao žestoki potok kroz gusti krš zapreka, kao plamen preko vidljivih i nevidljivih nebeskih tijela ostavljajući trag, pokazujući put i hrleći cilju. U svom putu nije bio utopist, znao je pronaći i pronalazio je čvrsto uporište za kretanje, sigurnu osnovu stanja, ogradu i krov vlastitoga puta. Pomogla mu je u tome moć književnog oblikovanja, što mu je priroda podarila, ali i velika historijom utvrđena istina kako je sredina u kojoj je djelovao uvijek obilovala ljudima kulture i duha, koji vole, žele i spremni su slijediti humanistički put. Ono što je Petar Hektorović sredinom 16. stoljeća re-

kao za Split da je to grad koji uvijek ima velikih i slavnih ljudi, točnim se pokazalo i u vrijeme Živka Jeličića. Kao nekada za života Marka Marulića i u Živkovo doba okupio se u Splitu impozantan broj ljudi književnosti i znanosti, ljudi duha i vrline, humanizma. A Živko Jeličić ih je okupljao, djelo inicirao, put uočio, kulturni imperativ spasa hrvatske sudbine spoznao. U svemu tome čitav je bio uronjen u jedva shvatljiv plašt jednostavnosti koja se može objasniti jedino kao vrhunac onog dobro nam poznatog humanističkog elitizma duha, a koji je zapravo krajnje rafinirana simbioza totalne životne običnosti i vrhunske intelektualne razine.

Sve je to pomoglo da se ostvare želje i zamisli Živka Jeličića, ali su kao apsurdni kontrapunkt krvavog življenja, ljudi duha i njihove ideje bile cilj i izazov prijetnjama snaga mraka i primitivizma koje su i u Živkovo vrijeme napadale i podrivale sa svih strana i na svim razinama. Mračne sile nastojeći onemogućiti djelo splitskih humanista u teškim godinama i decenijama idejnog pritiska, smrtonosnog jednoulja i pogubnog napada na humanizam i hrvatski atribut, bile su zlokožno primjerene plodnosti idealnih težnji ljudi koji su sanjali o slobodi, kulturi i humanizmu. U toj borbi za život hrvatskog humanizma izgarao je čovjek s kojim se danas rastajemo, izgarao je siguran da ima zbog čega živjeti. Imam dojam na ovom rastanku da će upravo šarena duga planova, nastojanja i rezultata na nebu ne samo našega pamćenja nego u prvom redu onih koji se budu nadahnjivali djelom splitskih kulturnih krugova u proteklim desetljećima, a u čemu je Živko Jeličić igrao tako veliku i tako djelotvornu ulogu, biti najboljim spomenikom čovjeku s kojim se opraštamo.

Na putu hrvatske sudbine ostvarenom u vertikali kulturne prošlosti, sadašnjosti i budućnosti Živko Jeličić je osobenost i fenomen koji se ukazuje i javlja veoma rijetko. Ovaj put, u gradu velike tradicije, javio se da zaore plugom na livadi vječno žive i plodne hrvatske kulturne oranice. Kao što se redovito događa, suvremenici to niti mogu niti neće ocijeniti. Pravi smisao i svu veličina orača koji nas napušta pokazat će budućnost koja uvijek nepogrešivo sudi. Učinit će to naši potomci po logici historijskog trajanja hrvatskoga humanističkog nastojanja kao glavnog argumenta u našoj borbi za opstanak, a u proljeću koje se nazire.

Dragi Živko,

Znam vrlo dobro kako bi reagirao na ovo što govorim.

Znam vrlo dobro što smatraš važnim i potrebnim.

I zato ovo što govorim nije izricanje zahvalnosti, nego samo podsjećanje onima koji se s Tobom opraštaju, i onima koji treba da nastave putovima kojima si se bez razmišljanja i bez oklijevanja kretao. Nećemo zahvaljivati, premda bi

se to moglo činiti i u ime grada Splita, u ime hrvatske književnosti, u ime hrvatske kulture i svih institucija u kojima si djelovao. Znam da bi se Ti istinski začudio kad bih počeo nizati takve zahvale na Tvoju adresu. Ti bi rekao, a to bi bila istina: zahvale mi ne trebaju, zahvaljivati ne treba na onome što je naša dužnost, na izvršenju dužnosti ne treba zahvaljivati. Zato to i nećemo činiti. Ti si, Živko, samo izvršio svoju dužnost.

Tužni zbore, opraštamo se od čovjeka koji je izvršio svoju dužnost.

Ipak, dragi Živko, zahvalit ću Ti na jednoj stvari, ali to je moja osobna zahvala, koju Ti ovdje izričem na rastanku. Hvala Ti na prijateljstvu, hvala Ti na totalnom, apsolutnom, potpunom i bezrezervnom prijateljstvu što si mi ga poklonio, na beskrajnom povjerenju. Prijateljstvo koje si mi darovao, a koje sam kao dar prihvatio, za mene je nešto najljepše što sam u svom sad već ne malom životnom iskustvu dobio i imao. Hvala Ti, Živko!

Uz pozdrav i oproštaj Tvojih kolega i prijatelja iz Razreda za književnost Hrvatske akademije, neka Ti je laka tvoja splitska, dalmatinska i Tvoja hrvatska zemlja.